

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№2

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 327 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

- Salimov Okil Umrzokovich**, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoirazimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Yashil universitet” tamoyillari: mazmun-mohiyati va ahamiyati	20
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna	
“Yashil universitet” tamoyili asosida barqaror rivojlanish rejasi va institutsional chora-tadbirlar amaliyoti	26
Sindarov Sherzod Egamberdiyevich	
O‘zbekistonda davlat mulkini xususiylashtirishning yangi bosqichiga o‘tmoqda	31
Shadmanov Erkin Sherkulovich	
The Impact of Technological Advancements on SME Growth: Trends and Case Studies in Uzbekistan	35
Tojiyev Abror, Raxmonaliyev Abbas	
Оценки эффективности деятельности малого бизнеса	45
Ортиков Улугбек Акробек угли	
Yashil iqtisodiyotda cheklangan resurslarning cheksiz imkoniyatlari	51
Saidov Muhammadali Hakimovich, Esanbekov Diyorbek Mirzabek o‘g‘li	
O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida tijroat banklarining o‘rni	57
Xakimova Feruza Nazarovna	
Biznesning ijtimoiy ma‘suliyati konsepsiyasining rivojlanish bosqichlari	62
M.O. Kasimova	
Korporativ boshqaruvda risklarni boshqarish va risk darajasini pasaytirish yo‘llari	68
Mallayev Salohiddin Saidkamolovich	
Взаимосвязь стратегии управления персоналом и бизнес стратегии организации	74
Давлетов Ислон Халикович, Бикмаев Тимур Рафаелевич	
Iqtisodiyotning barqaror va izchil rivojlanishida ishlab chiqarishni mahalliyashtirishning o‘rni	78
Sobitova Ra‘no Solidjonovna	
Statistik kuzatuvlarni samarali tashkil qilishda raqamli texnologiyalardan keng foydalanishdagi mavjud muammolar	82
Istoraxon Abdusalomova Ilhom qizi	
Xizmat ko‘rsatish korxonalarida risklarni diversifikatsiya tahlili	87
Hazratqulov Shahboz Boboqul o‘g‘li	
Korxonalarda raqamli marketing: nazariy asoslar va amaliy imkoniyatlar	94
Amonov Mirzohid Tuymuratovich	
Enhancing post-quantum security through hybrid cryptographic systems integrating quantum key distribution	98
Shuxrat Toirov Abduganiyevich, Saidakhmedov Eldor Islomovich, Akbarov X.U	
Raqamli iqtisodiyotda elektron tijorat bozorining ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati bo‘yicha adabiyotlar tahlili	110
Sodiqov Abdulhafiz	
Mulkiy soliqlar ma‘muriyatchiligi va ulardan soliq xavfsizligini ta‘minlashda foydalanish	118
Aliyarov Olim Abdug‘aparovich	
Mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirishda mahalliy soliqlar va yig‘imlarning o‘rni va ahamiyati	125
Bauyetdinov M.J., Eshbanbetov E.M.	
Yuk avtomobillari transport xizmatlarining samaradorligini aniqlash ko‘rsatkichlari	130
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Ishonkulova Feruza Asatovna	
Arima modellari yordamida jismoniy shaxslarning xorijiy pul o‘tkazmalari ko‘satkichini prognozlashtirish (surxondaryo viloyatida)	135
Davranov Odil Jumanazarovich	
Kambag‘allikni baholash: AQSH misolida FPL	146
Durdona Davletova	
Ta‘lim xizmatlari sifatini oshirishning nazariy-ilmiy asoslari	151
Axmedova Barno Abdiyevna	

Tijorat banklarining depozit jalb qilishdagi o'ziga xos xususiyatlari	155
Farhod Rustamovich Bobobekov	
Трансформация потребительской этики и поведения в условиях перехода узбекистана к зеленой экономике.....	161
Хусайнов Равшан Рахимович, Кариева Латофат Саидакромовна	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining samarali innovatsion rivojlanishini ta'minlash yo'nalishlari	168
Fayzullayev Jonibek Mambetsaliy o'g'li	
Comparative analysis between the fundamental and technical analysis of stocks	175
To'qmirzayev Kamol Mo'min ugli	
Тенденции устойчивого развития автотранспортных предприятий в формировании цифровой экономики.....	182
Юсупходжаева Г.Б	
Влияние маркетинга на качество продукции – стратегии успешных брендов и использование отзывов клиентов	187
Маматкулова Шоира Джалоловна	
Ma'suliyati cheklangan jamiyatlarning fond bozoriga kirish imkoniyatlari: statistika, tahlil va prognozlar	192
Butayev Javlonbek Inatillo o'g'li	
O'zbekistonning eksport salohiyatini mustahkamlash zamonaviy tendensiyalari	197
Bozorov Akmal Amonovich	
Mintaqa salohiyatini oshirishda innovatsiyalar va investitsiyalarni rag'batlantirishda klaster yondashuvining o'rni.....	203
Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna	
Инновационная деятельность металлургических предприятий в изменяющейся среде	207
Каримов Маъруф Ихтиёрович	
Значение лизинговых услуг в финансировании основного капитала предприятий	212
Латипова Шахноза Махмудовна	
Iqtisodiyotning jadal rivojlanishini innovatsion faoliyat asosida shakllantirish yo'llari	217
Nosir Maxmudov	
Davlat xaridlarida moliyaviy nazoratni amalga oshirish muammolari	224
Abdug'aniyev Bekjon Habibulla o'g'li	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida kapital qo'yilmalar hisobini takomillashtirish	229
Baxriyev Muxiddin Sheraliyevich	
Main directions of increasing the investment attractiveness of the economy of the Republic of Uzbekistan	240
Kengesov Diyorbek Umidovich, Nurniyazova Dilnoza Arzubay qizi, Xalmuratova Dilnaz Suleyman qizi, Bekjanova Gozzal Janabaevna	
Исследование оказания торгового обслуживания сельского населения.....	245
Мусаева Шоира Азимовна, Усманова Дильфуза Ильхомовна	
Развитие логистики спортивных мероприятий на основе международной практики	252
Исмагулова Гульмира Нуралиевна	
Tijorat banklari depozit xizmatlari amaliyotini takomillashtirish	257
Melikov Otabek Maxmadaminovich	
Tijorat ko'chmas mulki qiymatini baholash xususiyatlari va unga ta'sir etuvchi omillar	263
Xomitov K.Z.	
Improvement of accounting of authorized capital at joint-stock companies	269
Ortikov Ergashjon Yakubboevich, Xusinov Ibragim Ismailovich	
Raqamli valyutaning xalqaro savdodagi roli: imkoniyatlar va muammolar.....	274
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, To'qmirzayev Kamol Mo'min o'g'li	
Yashil iqtisodiyot: nazariy jihatlar va ahamiyati	279
Maksumova Dildora Alisherovna	
O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotni rivojlanish asoslari.....	283
Maxmudova Feruzabonu Odiljon qizi, Lutfiy Farangiz Sharidin qizi	
Oziq-ovqat sanoatini rivojlantirishning nazariy asoslari	288
Tursunova Dilnavoz davron qizi	

Национальная оценка рисков отмывание преступных доходов	294
Хомидов Шухрат Гафуржонович	
Inflyatsion targetlash rejimiga asoslangan monetar siyosatning makroiqtisodiy ahamiyati	301
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich	
Tijorat banklarining kredit mablag'laridan samarali foydalanish yo'llari	308
Ulugbek Nizamov	
Soliq bazasini aniqlash metodologiyasining o'ziga xos xususiyatlari va tamoyillari.....	312
Xalikchayeva Sadokat Ilxomjonovna	
"Qishloq xo'jaligida innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ularning iqtisodiy samaradorligi"	316
Shamshetova Gulraushan Sarsenovna	
Повышение популярности банковских услуг посредством цифровых инноваций: стратегии интеграции технологий с ориентацией на клиента	318
Рузиева Олима Шухратовна, Рузиев Шухрат Нармурадович	
Tovar-moddiy resurslar harakatini samarali ta'minlashda xorijiy tajribalar	322
Sherzod Xolmurodovich Pardayev	

TOVAR-MODDIY RESURSLAR HARAKATINI SAMARALI TA'MINLASHDA XORIJIY TAJRIBALAR

Sherzod Xolmurodovich Pardayev

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali "Yashil iqtisodiyot va barqaror biznes" dotsenti v.b.

ORCID: 0000-0002-5289-6326

Annotatsiya: Ushbu maqola tovar-moddiy resurslarini samarali harakatlantirishda xorijiy tajribalarni o'rganishga bag'ishlangan. Rivojlangan davlatlarda joriy etilgan innovatsion logistika boshqaruvi amaliyotlari, ilg'or texnologiyalar va integratsiyalashgan yondashuvlarning o'ri yoritilgan. Tadqiqot natijalari resurslardan foydalanishni optimallashtirish bo'yicha amalga oshirilgan choralar va ularning natijalarini ochib beradi. Bu esa logistika va ta'minot zanjiri boshqaruvi sohasidagi tadqiqotchilar hamda amaliyotchilar uchun qo'llanma sifatida xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tovarlar harakati, tovar-moddiy resurslar, logistika optimallashtirish, xorijiy tajriba, samaradorlik, IoT, Just-in-Time, ilg'or texnologiyalar.

Abstract: This article is devoted to the study of foreign experience in the effective movement of commodity material resources. The role of innovative logistics management practices, advanced technologies and integrated approaches introduced in developed countries is highlighted. The results of the study reveal the measures taken to optimize the use of resources and their results, which serves as a guide for researchers and practitioners in the field of logistics and supply chain management.

Key words: Movement of goods, commodity inventories, logistics optimization, foreign experience, efficiency, IoT, Just-in-Time, advanced technologies.

Аннотация: Статья посвящена изучению зарубежного опыта эффективного перемещения товарно-материальных ресурсов. Освещена роль инновационных практик управления логистикой, передовых технологий и комплексных подходов, внедряемых в развитых странах. Результаты исследования раскрывают принимаемые меры по оптимизации использования ресурсов и их результаты, что служит руководством для исследователей и практиков в области логистики и управления цепями поставок.

Ключевые слова: Грузоперевозки, товарные запасы, оптимизация логистики, зарубежный опыт, эффективность, IoT, Just-in-Time, передовые технологии.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotda tovar-moddiy resurslarning o'zaro aloqalari va ularning samarali boshqarilishi juda muhim o'rin tutadi. Dunyoda ko'plab mamlakatlar ushbu sohada ilg'or amaliyotlari, metodologik yondashuvlari hamda innovatsion echimlarini ishlab chiqdi. Ushbu maqolada xorijiy davlatlarning tovar-moddiy resurslarni boshqarish, taqsimlash va ularning harakatini samarali ta'minlash bo'yicha tajribalari o'rganiladi.

Xususan, global savdo tizimida raqobatbardoshlikni ta'minlash, zaxiralarni optimallashtirish va resurslar boshqaruvini yaxshilash kabi jihatlar dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Ushbu tajribalar rivojlanayotgan mamlakatlar uchun rivojlangan davlatlar tomonidan samarali va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish yo'llarini ko'rsatib beradi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tovar-moddiy resurslarini samarali boshqarish va ularning harakatini ta'minlash bo'yicha xorijda bir qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan. Ushbu sohada ishlab chiqilgan nazariyalar va metodologiyalar turli mamlakatlarda amaliyotda keng qo'llanilmoqda.

Tovar-moddiy resurslarining harakati logistika va ta'minot zanjirining eng muhim tarkibiy qismi sifatida o'rganilgan. J. Heizer va B. Render o'z asarlarida logistika tizimlarining samarali boshqarilishi to'g'risida fikr

bildiradilar. Ular tovar-moddiy resurslarining oqilona harakati tizimli yondashuvni talab qilishini ta'kidlaydi. Heizer va Render ta'kidlashicha, resurslarni boshqarishda global ta'minot zanjirlarini optimallashtirish, zaxiralarni boshqarish va ta'minotning barqarorligini saqlash uchun ilg'or texnologiyalarni joriy etish zarurdir [1].

Xorijda tovar-moddiy resurslarini boshqarishda innovatsion yondashuvlar ham keng qo'llanilmoqda. C. M. Hubner o'z maqolalarida IoT (Internet of Things) texnologiyalaridan foydalangan holda resurslar harakati va ularni boshqarish samaradorligini oshirishni taklif qiladi. U IoT tizimlari yordamida tovarlarning harakati haqida real vaqt rejimida ma'lumot olish va zaxira hamda ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali samaradorlikni oshirish mumkinligini ta'kidlaydi [2].

Shuningdek, tovar-moddiy resurslarini boshqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikni ta'minlash masalalari bir nechta muhim tadqiqotlarning markazida bo'lgan. T. Tan, A. Z. Zhao va P. L. Stroe o'z maqolalarida global savdo va logistika tizimlarida tovar-moddiy resurslarining harakatini optimallashtirishda tashqi bozor sharoitlariga moslashuvchan yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydilar.

Shuningdek, ular integratsiyalashgan ta'minot zanjiri boshqaruvi samarali boshqarilgan ta'minot zanjirining kompaniyalarga raqobat ustunligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish, sifatni yaxshilash va mijozlarga xizmat ko'rsatish samaradorligini oshirish imkonini berishini ta'kidlaydi. Integratsiyalashgan tizim kompaniyaning ishlab chiqarish, ta'minot, tarqatish va sotuv jarayonlarini muvofiqlashtirish orqali samaradorlikka erishishini ta'kidlaydi.

Tadqiqotchilar integratsiyalashgan ta'minot zanjiri boshqaruvi quyidagi imkoniyatlarni yaratishini aniqlashgan:

1. Resurslar harakatining shaffofligi;
2. Risklarni boshqarish;
3. Hamkorlik aloqalarining barqarorlashuvi.

Bundan tashqari, integratsiyalashgan tizimlar kompaniyalarga raqobat ustunligini ta'minlash, tovarlarni o'z vaqtida yetkazib berish, narxlarni boshqarish va mijoz ehtiyojlariga moslashuvchanlikni oshirish imkonini beradi. Shu tarzda, integratsiyalashgan ta'minot zanjiri boshqaruvi kompaniyaning samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va bozor ehtiyojlariga tez moslashish imkoniyatlarini yaratadi. Tadqiqotchilar bu tizim kompaniyaning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim omil ekanligini ta'kidlaydi [3].

Xorijiy tajribalardan biri – ayniqsa, Yaponiya va Germaniya kabi sanoati rivojlangan davlatlarda resurslar boshqaruvi optimallashtirish bo'yicha ilg'or metodlar keng qo'llaniladi. Yaponiyada "Just-in-Time" (JIT) tizimi keng tarqalgan bo'lib, bu tizim minimal zaxira bilan, aynan kerak bo'lganda resurslarni yetkazib berishga asoslangan. A. Womack va D. Jones o'z kitoblarida JIT tizimining samaradorligini ta'kidlab, uning resurslar harakati va ishlab chiqarish jarayonlaridagi o'rni haqida fikr bildirgan [4].

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Maqolada muayyan hodisalarni kuzatish va o'rganish, tajriba o'tkazish, shuningdek, tajriba asosida qo'lga kiritilgan natijalarni umumlashtirish, tasniflash hamda ularni insonning amaliy faoliyatiga joriy etish bilan bog'liq empirik tadqiqot muhim o'rin egallaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tovar-moddiy resurslarini samarali ta'minlashda xorijiy tajribalarning ahamiyati katta. Dunyoning yetakchi mamlakatlari o'z iqtisodiyotlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini oshirish maqsadida tovar-moddiy resurslarini boshqarishda innovatsion texnologiyalarni, optimallashtirish hamda integratsiya metodlarini qo'llab-quvvatlamqda. Ushbu bo'limda tovar-moddiy resurslarining harakati va boshqaruviga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tahlil qilinadi hamda xorijiy tajribalardan olingan ma'lumotlar asosida bu jarayonning samaradorligi yoritib beriladi.

Xorijiy tajribada zaxiralar boshqaruvi tizimlarini avtomatlashtirish va integratsiyalashgan ta'minot zanjirlarini yaratish orqali ishlab chiqarish va yetkazib berish jarayonlari samarali boshqarilmoqda. Misol uchun, Yaponiyada "Just-in-Time" (JIT) tizimi keng qo'llanilib, zaxiralarni minimal darajada saqlash orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Toyota kompaniyasi ushbu tizimni 1970-yillardan boshlab joriy eta boshlagan bo'lib, natijada ishlab chiqarishdagi ortiqcha zaxiralar sezilarli darajada kamaygan. Bunda xomashyo 95%, tayyor mahsulot 90%, ortiqcha zaxiralar esa 0% darajaga yetadi. JIT tizimi orqali Yaponiyada zaxiralarni boshqarish samaradorligi yuqori natijalarga erishgan. Ushbu tizim ortiqcha zaxiralarni minimallashtirib, ularning umumiy darajasini 5% ga kamaytirishga xizmat qiladi. Bunda kompaniyalar faqat zarur miqdorda tovar-moddiy resurslar (xomashyo, materiallar va tayyor mahsulotlar)ni saqlaydi va zaxiralarni optimallashtiradi.

JIT tizimining asosiy maqsadi — ortiqcha zaxiralarni yo'q qilish va tovar-moddiy resurslarni faqat zarur bo'lganda va aniq miqdorda yetkazib berishdan iborat. Ta'kidlash joizki, ushbu tizimda ortiqcha tovar-moddiy

resurs zaxiralari saqlanmaydi. Agar ishlab chiqarishda ortiqcha tovar-moddiy resurslari mavjud bo'lsa, ular ishlatilmagan resurs sifatida baholanadi va kompaniyaning operatsion xarajatlarini oshiruvchi omil deb hisoblanadi [1].

Yana bir samarali xorijiy tajriba sifatida IoT (Internet of Things) va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish tovar-moddiy resurslar harakatini kuzatish va boshqarish jarayonlarini yanada samarali amalga oshirish imkonini bermoqda. Masalan, AQShning Amazon kompaniyasi o'z logistika va ta'minot zanjirini IoT va sun'iy intellekt yordamida avtomatlashtirgan. IoT qurilmalari yordamida tovarlarning harakati real vaqt rejimida kuzatilib, zarur holatlarda tezkor chora-tadbirlar ko'rilmogda. Buning natijasida IoT va sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'minot zanjiriga tatbiqi xarajatlarni 15-20% ga qisqartirish imkonini bermoqda. Ushbu texnologiyalar yordamida zaxira darajalari real vaqtda boshqarilib, mahsulotlarning o'z vaqtida yetkazib berilishi ta'minlanmogda [10].

Xorijiy tajribalarda ta'minot zanjirini integratsiyalashgan boshqaruv metodlari barcha jarayonlarni birlashtirish va optimallashtirish imkonini yaratadi. Misol uchun, Germaniya va Fransiyada ishlab chiqarish va ta'minot zanjirini integratsiyalashgan boshqaruv tizimlari orqali operatsion xarajatlar kamaytiriladi va mahsulot sifatini nazorat qilish kuchaytiriladi. Integratsiya natijasida kompaniyalar qisqa muddatda yetkazib berish va mahsulot ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilashga erishmogda (1-jadval).

1-jadval. Integratsiyalashgan ta'minot zanjiri boshqaruvi bo'yicha natijalar.

Mamlakat	Samaradorlik (%)	Xarajatlarni kamaytirish (%)	Yetkazib berish vaqti (kun)
Germaniya	85	20	5
Fransiya	80	18	6
AQSH	75	15	7

Jadvaldagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, ushbu davlatlar integratsiyalashgan ta'minot zanjiri yordamida xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirish va yetkazib berish vaqtini qisqartirishga muvaffaq bo'lgan [5].

Tovar-moddiy resurslarini boshqarishning samarali tizimlari xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi, bu esa kompaniyalarga raqobatbardoshlikni oshirish imkonini yaratadi. Natijada, ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali yuqori samaradorlikka erishilgan. Bunday tizimlar yordamida ishlab chiqarish va resurslarni boshqarish jarayonlari tezlashtirilib, narxlar pasaytirilgan. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, zaxiralar boshqaruvining integratsiyalashgan tizimlari, ilg'or texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish orqali kompaniyalar samaradorligini oshirishga erishadi. Natijada nafaqat tovar-moddiy resurslar harakatining samaradorligi ortadi, balki kompaniyalar va davlatlar o'rtasidagi raqobatbardoshlik ham kuchayadi.

Tovar-moddiy resurslarni yetkazib berish bo'yicha yetakchi mamlakatlardan biri bo'lgan AQSh misolida, ular tovar-moddiy zaxiralarni ishlab chiqarish bilan birga, ularni bir joydan ikkinchi joyga sifatli va tez yetkazib berishni ham yo'lga qo'ya olgan. Buning uchun mahsulotlarning sifatini saqlab qolish maqsadida transport vositalariga zamonaviy texnologiyalar joriy qilingan.

AQShda tovar-moddiy resurslar yetkazib berish jarayoni ikki tomonlama olib boriladi: birinchi tomon yuklarni beruvchi brokerlar, ikkinchi tomon esa yuklarni oluvchi aloqa operatorlari (dispetcherlar).

Tovar-moddiy resurslar, ya'ni yuklar DOT (Department of Transportation) – Transport Departamenti deb nomlanuvchi platformaga joylashtiriladi. Shundan so'ng, aloqa operatori o'ziga kerakli yukni olish uchun broker bilan bog'lanadi. Agar ular kelishuvga erishsa, broker aloqa operatoriga BOL (Bill of Lading) – yuk xati yoki yuk hujjatini taqdim etadi. Ushbu hujjat yuk jo'natuvchi va tashuvchi o'rtasida yuk tashish shartlarini tasdiqlovchi rasmiy hujjat hisoblanadi. Aloqa operatori esa o'z kompaniyasi va yukni oladigan haydovchi haqida ma'lumot taqdim etadi.

Haydovchining transport vositasi GPS bilan jihozlangan bo'lib, uning harakati SAMSARA tizimi orqali kuzatib boriladi. SAMSARA – IoT (Internet of Things) texnologiyalariga asoslangan ilg'or transport va logistika monitoring tizimi bo'lib, u yuk mashinalari va transport flotlarini real vaqt rejimida kuzatish, xavfsizlikni oshirish hamda operatsion samaradorlikni ta'minlash uchun ishlatiladi. Ushbu tizim yordamida haydovchining joylashuvi, tezligi va marshruti doimiy nazorat ostida bo'ladi.

Agar yo'lda yuk mashinasi nosozlikka uchrasa, aloqa operatorlari SAFETY bo'limi orqali ushbu muammoni aniqlaydi va ROAD SERVICE orqali uni bartaraf etadi. Agar yukning yetib kelish vaqti kechikishi mumkin bo'lsa, ETA (Estimated Time of Arrival) – taxminiy yetib kelish vaqti belgilanadi.

Bundan tashqari, yuk manzilga o'z sifatini yo'qotmasligi uchun haydovchining sog'lig'i ham tekshiriladi. Agar yuk xavfli materiallardan iborat bo'lsa, hazmat sertifikati ham talab qilinadi. Haydovchilarning ish vaqti

qat'iy nazorat qilinadi. Ushbu jarayon LOGBOOK – haydovchilarning ish vaqti, dam olish vaqtlari hamda marshrutlarini qayd etuvchi rasmiy hujjat yoki elektron tizim orqali boshqariladi.

LOGBOOK tizimi haydovchilarning transport boshqarish vaqtini nazorat qilib boradi. AQShda haydovchilar uchun bir kunga belgilangan maksimal ish vaqti – 14 soat bo'lib, shundan 11 soati transport boshqarish uchun ajratilgan. Biroq, haydovchi to'xtovsiz 8 soatdan ortiq hayday olmaydi, bu vaqt tugagandan so'ng kamida 30 daqiqa dam olishi shart.

Tadqiqotlar natijasida inson sog'lig'ini yo'qotmasligi mumkinligi aniqlangan. Chunki haydovchi belgilangan me'yordan ortiq ishlasa, charchoq oshib, uning e'tibori susayadi. Bu esa yukning shikastlanishiga yoki dastlabki sifatini yo'qotishiga olib kelishi mumkin. Natijada, yetkazib berish jarayonida shaffoflikni oshirish imkoniyati yaratiladi. Bundan tashqari, mahsulotning manzilga qancha vaqt ichida yetkazilishini nazorat qilish imkoniyati yuzaga keladi.

AQSh tomonidan yo'lga qo'yilgan ushbu metod juda samarali. Agar ushbu tajribani mamlakatimizda joriy etsak, logistika sohasi sezilarli darajada rivojlanishi mumkin. Biroq, bu tizimni to'laqonli amalga oshirish uchun bir qator kamchiliklar mavjud. Quyida ushbu muammolar keltirilgan:

1. Tovar-moddiy resurslar va barcha yuklarni ko'rsatib boruvchi maxsus xavfsiz sayt yaratilishi lozim. Bu platforma yuk beruvchilar va qabul qiluvchilar o'rtasidagi ma'lumot almashinuvini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

2. Internet tezligi mamlakatimizning barcha hududlarida yetarli darajada emas. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan logistika tizimining barqaror ishlashi uchun internet sifati muhim omil hisoblanadi.

3. Mamlakatimiz avtomobil yo'llari talab darajasida emas. Yetkazib berish jarayonining tez va samarali amalga oshirilishi yo'l infratuzilmasining rivojlanganligiga bog'liq.

4. Yuklarni yetkazish uchun transport vositalarining yetarli emasligi va mavjud transportlarning sifat jihatidan talabga javob bermasligi. Logistika jarayonlari uzluksiz ishlashi uchun transport vositalarining yetarliligi va ularning texnik jihatdan soz bo'lishi muhimdir.

5. Investitsiya va kapital yetishmovchiligi sababli ishlab chiqarish hajmining nisbatan kamligi. Logistika tizimining rivojlanishi uchun yetarli sarmoya talab etiladi.

6. Logistika bo'yicha malakali mutaxassislarining yetishmasligi. Mutaxassislarining yetishmovchiligi logistika tizimini samarali yo'lga qo'yishda jiddiy muammolardan biri hisoblanadi.

Agar ushbu kamchiliklarni bartaraf eta olsak, biz ham AQSh singari logistika sohamizni rivojlantirib, tovar-moddiy zaxiralar harakati samaradorligini oshirishimiz mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tovar-moddiy resurslar harakatining samarali ta'minlanishi global iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy tajribalar bu jarayonda ilg'or boshqaruv metodlari hamda texnologiyalarni joriy etishning samaradorligini namoyon etmoqda. Xususan, integratsiyalashgan ta'minot zanjiri boshqaruvi, resurslarni optimallashtirish va innovatsion yondoshuvlar orqali kompaniyalar hamda mamlakatlar o'z raqobatbardosh pozitsiyasini mustahkamlashga muvaffaq bo'lgan. Yaponiyaning "Just-in-Time" tizimi, IoT texnologiyalari va raqamli transformatsiya, shuningdek, global ta'minot zanjirlarida o'zaro hamkorlik va shaffoflikni ta'minlash samaradorlikni oshirish imkonini bergan.

Shu bilan birga, tovar-moddiy resurslarini boshqarish bo'yicha xorijiy tajribalar mamlakatlar va kompaniyalarga o'z sharoitlariga moslashtirilgan strategiyalarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatmoqda. Ushbu tajribalar, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o'z iqtisodiy tizimlarini takomillashtirish va raqobatbardoshligini oshirishda muhim yo'l-yo'riq bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ibodov K.M. Marketing tadqiqotlari: O'quv qo'llanma / K.M. Ibodov; – T.: "IQTISOD-MOLIYA", 2021. – 256 b.
2. W.J.Ritchie, C.Brindley (2007). *Supply Chain Management: The Global Challenge*.
3. Keegan Sheila. Qualitative research: good decision making through understanding people, cultures and markets. Kogan Page Ltd 2009. 260 p.
4. Larson, Paul D., Poist, Richard F. and Halldorsson, Arni Perspectives on logistics vs. SCM: a survey of SCM professionals / Paul D. Larson, Richard F. Poist, Arni Halldorsson // *Journal of Business Logistics*. – 2007. - 28 (1). - 1-24 p.
5. Mentzer, J., Defining supply chain management / J. Mentzer // *Journal of Business Logistics*. – 2001. - 22(2). - 1–25 p. Donald J. Bowersox, Devid J. Closs va M. Bixby Cooper. *Supply Chain Logistics Management*. 2008.
6. Gronroos, C. *Service Management and Marketing: Managing the moment of truth in the service sector* / C.Gronroos. - Cambridge, Mass: Marketing Science Institute, 1990.
7. Пардаев, Ш. X. (2023). Товар-моддий ресурслар ҳаракатини бошқаришда маркетинг тадқиқотларининг аҳамияти ва хусусиятлари. *Journal of Innovation in Education and Social Research*, 1(4), 101-109.

8. Kholmammatov, D., & Pardaev, S. (2020). Ways to ensure the efficiency of the movement of goods and materials in the commodity market. *Solid State Technology*, 63(6), 346-354.
9. Xolmurodovich, P. S. (2023). TOVAR-MODDIY RESURSLAR HARAKATI VA MARKETING LOGISTIKASINING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI. *Journal of marketing, business and management*, 2(2), 253-256.
10. Пардаев, Ш. (2022). ТОВАР-МОДДИЙ РЕСУРСЛАР ҲАРАКАТИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШДА МАРКЕТИНГ ЛОГИСТИКАСИНИНГ ЎРНИ ВА АҲАМИЯТИ. *Iqtisodiyot va ta'lim*, 23(2), 116-122.
11. Kholmammatov, D., & Pardaev, S. (2020). Ways to ensure the efficiency of the movement of goods and materials in the commodity market. *Solid State Technology*, 63(6), 346-354.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
